

TÜREYİŞ MİTLERİ

TÜREYİŞ MİTLERİ

- Türk mitolojisinde yer alan türeyiş mitlerinin çoğunun gene ilk insanın yaratılışı ve hayvan-ata/ana kültleri ile ilgili olduğu görülmektedir.
- Bu mitler Hun, Göktürk ve Uygurların türeyişleriyle ilgili efsaneler Türeyiş mitlerini oluşturmaktadır.

TÜREYİŞ MİTLERİ

Uygur Destanı, Göktürkler' den sonra tarih sahnesine çıkan Uygur Türkleri' nin soylarının ortaya çıkmasını anlatmaktadır. Destanda soyun ilahi bir kaynağa bağlı olma inancının da yer aldığı görülmektedir.

TÜREYİŞ MİTLERİ

Uygur Türeyiş Destanı, Göktürk-Bozkurt Destanı ile çok benzerlikler taşımaktadır.

Bu destanlarda görülen kurt motifi, ilahileştirilerek, âdeta neslin başlangıç ve devamı olarak anlatılmaktadır.

Bu destanların bir başka ortak özelliği ise hayvan, ağaç, dağ ve ışık gibi motiflerin önemli bir yere sahip olduğudur.

Bir Türeyiş Efsanesi (Uygur)

Çin kaynaklarında, sonradan Göktürk ve Uygur devletlerini kuracak olan Kao-çuların kurttan türeyişleriyle ilgili efsane şöyledir (Ögel, 1989:17-18):

DR. SÜHEYLA SARITAŞ

Bir Türeyiş Efsanesi (Uygur)

“Kao-çı Kağan’ının çok akıllı iki kızı varmış. (Bazı kaynaklar üç kızı vardı, diyorlar). Bu kızlar o kadar akıllı ve o kadar iyi imişler ki, babaları şöyle bir karara varma zorunda kalmış. Kağan demiş ki: “Ben bu kızları, nasıl insanlarla evlendirebilirim! Bunlar o kadar iyi ki, bu kızlar ancak Tanrı ile evlenebilirler!” Bunu diyen Kağan, kızlarını alarak götürmüş ve bir tepenin başına koymuş. Burada kızları, Tanrı ile evlensinler diye beklemiş. Kızlar bu tepede Tanrıyı bekleye durmuşlar. Aradan epey zaman geçmiş. Ama ne Tanrı gelmiş ve ne de onlarla evlenmiş, Kızlar böyle bekleşe dururlarken, tepenin etrafında, ihtiyar ve erkek bir kurt görünmüş. Kurt, tepenin etrafında dolaşmağa başlamış ve bir türlü de, orasını bırakıp gitmemiş. (Küçük) kız kurdun bu durumunu görünce şüphelenmiş ve kardeşine: “İşte bu kurt Tanrının ta kendisidir. Ben inip, onunla evleneceğim” demiş. Kardeşi, gitme, diye ısrar etmiş ama, kız dinlememiş. Tepeden inerek kurtla evlenmiş ve bu suretle Kao-çı halkı, bu hükümdarın kızı ile kurttan türemiş”.

Bir Türeyiş Efsanesi (Göktürk)

Göktürklerin türeyiş efsanelerinde kurdun koruyucu ve doğurucu bir özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Burada mağara motifi göze çarpmaktadır. Göktürklerin menşei ile ilgili efsanelerden biri şöyledir (Ögel, 1989:20-21):

Bir Türeyiş Efsanesi (Göktürk)

Göktürkler(T'u-chüeh), eski Hun'ların (Hsiung-nu) soylarından gelirler ve onların bir koludur. Kendileri ise, A-şi-na (A-shih-na) adlı bir aileden türemişlerdir. (Sonradan çoğalarak), ayrı oymaklar halinde yaşamağa başladılar.

Daha sonra Lin adını taşıyan bir memleket tarafından mağlup edildiler. (Mağlubiyetten sonra Göktürkler), bu memleket tarafından, soyca öldürüldüler.

(Tamamen öldürülen Göktürkler içinde), yalnızca on yaşında bir çocuk kalmıştır. (Lin memleketinin) askerleri, çocuğun çok küçük olduğunu görünce, (ona acımışlar ve) onu öldürmemişlerdi. Yalnızca çocuğun ayaklarını kesmişler ve bir bataklık içinde otlar arasında bırakarak (gitmişlerdi).

(Bu sırada) çocuğun etrafında bir dişi kurt peyda oldu ve ona et vererek (çocuğu) besledi. Çocuk, bu şekilde büyüdükten sonra da, dişi kurtla karı-koca hayatı yaşamağa başladı. Kurt da çocuktan bu yolla gebe kaldı.

Bir Türeyiş Efsanesi (Göktürk)

Göktürklere mağlub eden ve hepsini kılıçtan geçiren Lin memleketinin) kralı, bu çocuğun hala yaşadığını duydu ve onun da öldürülmesi için askerlerini gönderdi. Çocuğu öldürmek için gelene askerler, Kurtla (çocuğu) yanyana gördüler. Askerler kurdu öldürmek istediler. Fakat kurt (onları görünce) hemen kaçtı ve Kao-ch-ang (Turfan) memleketinin kuzeyindeki dağa gitti. Bu dağda, derin bir mağara vardı. Mağaranın içinde de büyük bir ova bulunuyordu. Ova, baştan başa ot ve çayırlarla kaplı idi. Çevresi de birkaç yüz milden fazla değildi. Dört yanı, çok dik dağlarla çevrili idi. Kurt, kaçarak bu mağaranın içine girdi ve orada on tane çocuk doğurdu.

Zamanla bu on çocuk büyüdüler ve dışarıdan kızlar getirerek, onlarla evlendiler. Bu suretle evlendikleri kızlar gebe kaldı ve bunların her birinden de bir soy türedi. (İşte Göktürk devletinin kurucularının geldikleri), A-şi-na ailesi de (bu On-boy'dan) biridir.

Onların oğulları ve torunları çoğaldılar ve yavaş yavaş yüz –aile haline geldiler. Birkaç nesil geçtikten sonra, hep birlikte mağaradan çıktılar. Ju-ju' lara (yani Juan –juan devletine) tabi oldular. Altay (Chin-shan) eteklerinde yerleştiler. Bundan sonra da Juan-juan Devletinin demircileri oldular....

Bir Türeyiş Efsanesi (Göktürk)

B. Ögel'in aktardığı efsanede Hun ülkesinin kuzey bölgelerinde oturan on sekiz kardeşten en büyüğünün kurttan doğduğuna anlatılır. Bu büyük kardeşin neslinden gelen ikinci çocuğun adı Kırgız, dördüncüsünün ise Türk'tü. Göktürkler Türk'ün on karısından türemişlerdir (Ögel, 1989: 25-28).

Kurttan Türeme

- Efsanelerde geçen kurt simgesel bir özelliği sahiptir. Efsanelerde kurt yol göstericidir.
- Oğuz Kağan Destanı aslında, 24 Oğuz boyunun türeyiş efsanesidir, çünkü Oğuz boyları Oğuz Kağan'ın gök ve yerin kızlarıyla evlenmesi sonucunda doğan çocuklardan türer.

Ağaçtan Türeme

- Türk mitolojisinde ağaçtan türeme motifi de yer almaktadır.
- En güzel örnek şüphesiz ki Oğuz Kağan Destanı'dır.
- *Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Önünde, bir göl ortasında, bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı, yalnız oturuyordu. Çok güzel bir kızdı. Özü gökten daha gök idi, saçları ırmak gibi dalgalı idi, dişi inci gibi idi. Öyle güzeldi ki, eğer yeryüzünün halkı onu görse; "Eyvah! ölüyoruz" der ve (tatlı) süt (acı) kımız olurdu (Ergin, 1988:16).*

Ağaçtan Türeme

- Ağaçtan türeme ile ilgili efsanelerde orman kültünün izleri görülür.
- “Orman kültü ise dağ, pınar vs. gibi doğa unsurlarıyla birlikte doğa kültelerine dahildir ve Türk kozmolojisinde Gök kavramına karşılık Yer/Su ilkesi içine girer (Çoruhlu, 2002: 128).

Ağaçtan Türeme

Kayın ağacı eski Türkler arasında kutsal olarak kabul edilirdi. Şamanizm'de kayın ağacı tanrı Ülgen ve Umay ile gökten inmiştir.

Yakutlar yeraltındaki köklerinin altından, köpüklü bir sarı sıvı halinde güç veren bir suyun fişkırdığını kabul ettikleri, gövdesi dünyanın merkezinde yer alan ve dalları gök tabakalarını kateden bir dünya ve Hayat Ağacından söz ediyorlardı. Bu efsane Ak Genç efsanesinin bir varyantı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu efsanede ilk adam neden yaratıldığını bilmek isteyince ağaca yaklaşır ve ağacın kovuğunda ya da yarığında oturan bir kadın ortaya çıkarak olan insan soyunun babası olmak için yaratıldığını söyler (Çoruhlu, 2002:130).

Ağaçtan Türeme

- Yakut Türklerinin bir bakıma milli destanı olan *Er-Sogotoh* efsanesinin çeşitli varyantları bulunmaktadır.
- Bir varyantında Hayat Ağacı, *Demir Kazık* motifi yer alır (Ögel, 1989: 100).

Ağaçtan Türeme

*Dünyamız Yakutlarca, sekiz köşeli imiş,
Yerin ortası ise, sarı göbekli imiş,
Dünyanın göbeğinde bir de ağaç var imiş,
Bu ağaç büyük imiş.
Bu ağacın her yanı, Tanrıdan hep
süslüymüş.
Kabukları, kütüğü, tıpkı som gümüşlüymüş.
Ağacın gövdesinden, bir usare akarmış,
Bu kutsal suyun rengi, altın gibi parlamış.
Ağacın budakları, ta göklere uzanmış,
Gören sanırmış sanki, dokuz kollu
şamdanmış!
Yaprakları büyükmüş, dallarından
sarkarmış,
Yaprakların her biri, at derisi kadarmış, [1]*

*Ağacın tepesinden bir usare çıkarmış,
Köpük, köpük kaynayıp, sarı renkte
akarmış!
Bu ağacın yanına, hiç kimse gidemezmiş,
Bundan içenler ise, açlık hissedemezmiş!
Bu sudan içebilen, artık mes 'ut olurmuş,
He şeye erişirmiş, Tanrıdan kut bulurmuş!
İlk insanın atası, burda yaratılınca,
Hayatı elde edip, tadını da alınca,
Hemen ağacı görmüş koşup altına gitmiş,
Kanıp bu sudan içmiş, hayatı elde etmiş.
Bu ağacın zirvesi, ta göklere erermiş,
Göklerin üç katına, ulaşip da delermiş.... [2]*

Değişik Unsurlardan Türeme

Türk ve Moğol mitolojilerinde babasız doğma, sudan türeme, buz ve buğday tanelerinden doğma temalarının da yer aldığı bazı efsaneler bulunmaktadır.

Değişik Unsurlardan Türeme

B. Ögel, bir Proto-Moğol efsanesine göre bir kadının gökten düşen bir dolu tanesini yutması ve bundan dolayı gebe kalmasını aktarır. Bunun için bu kadından türeyen boy, kutsal bir nesil olarak kabul edilmişti (Ögel, 1989:56-57).